

Västergötlands äldsta pappersbruk

Den gamla gården Trilleholm i Ullervads socken, Vadsbo härad, har tilldragit sig intresse från skilda håll. Gårdens byggnader och delar av dess åkerjord är belägna på en ö i älven Tidan. Gårdens bebyggelse undersöktes i början av 1920-talet av dr Sune Ambrosiano, som kunde konstatera att den nuvarande karaktärsbyggnaden, uppförd 1787, haft föregångare på samma

plats av en betydligt större byggnad. Av delar i källaren gjordes då en märklig upptäckt, att man påträffat det äldsta kända byggnadsminnesmärket inom Vadsbo härad med en ålder av tusen år eller däröver, vilket jämfört med de äldsta delarna av Skara domkyrka, troligen uppfört runt 1000, är en imponerande ålder.

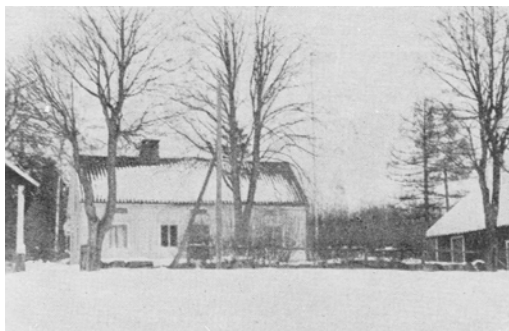
Ursprungligen har Trilleholm varit ett befäst stenhus. Åt ena hållet har källarvåningen väggar som är mer än 2 meter tjocka, åt andra hållet är väggarna något tunnare. Hela källarvåningen är försedd med tegelvalv, vilka härstammar från en yngre tid.

Gårdens park rymmer en kulle, kallad Kungsbacken, där enligt sägnen en kung är begravnen. Därintill står också en större bautasten.

Under 1500-talet betraktades Ullervad av Gustaf Vasa som en stad, vilket också konfirmerades av hertig Carl, som beviljade Ullervad samma privilegier som andra köpstäder. Staden Ullervad måste dock ganska snart ge vika, då hertig Carl ändrade sina planer och vid Tidans utlopp i Väneren anlade Mariestad 1583, döpt efter hans första hustru Maria av Pfalz. Kännedom om att det på Trilleholms gods funnits ett handpappersbruk på 1600-talet har bevarats levande i bygden, men uppgifterna om detta är nästan obefintliga, varför bruket knappast fått någon större plats i socknens historia.

Några uppgifter finns dock, att kvarnen som drev bruket stått stilla i maj 1657, ”at papersmakares papersqvarn widh Trilleholm för watu feel skulld stått stilla ifrå fem veckor före Juul intil våren och då ej heller lenger en sex vekor kunnat gåå...”, vilket bevittnas ”at så i sanningh ähr” den 28 maj Anno 1657 av Laur. Billikius, pastor i Mariestad.

På en karta över Trilleholm från 1685 anges på ett ställe över ön benämningen ”papers qvarn” och på en karta över samma område, upprättad fem år senare, kan läsas ”är stället hwarest en papersqvarn tillförne stått”. Sammanfattat skulle det innebära att brukets verksamhet anges till åren omkring 1655-1685, det vill säga högst 30 år.

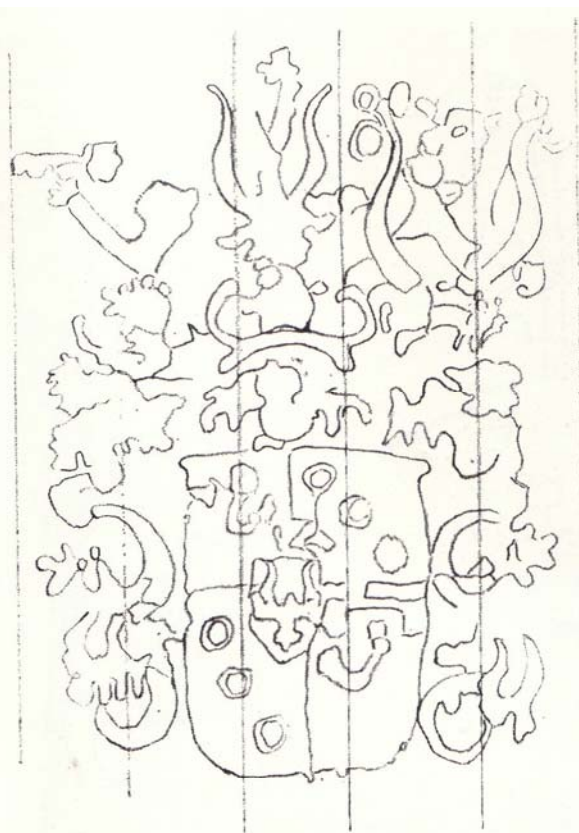

Gabriel Bengtsson Oxenstierna ägde sedan 1650 Brogården, beläget på ”fastlandet” strax norr om Trilleholm, som redan då innehades av hans dotter Catharina. *

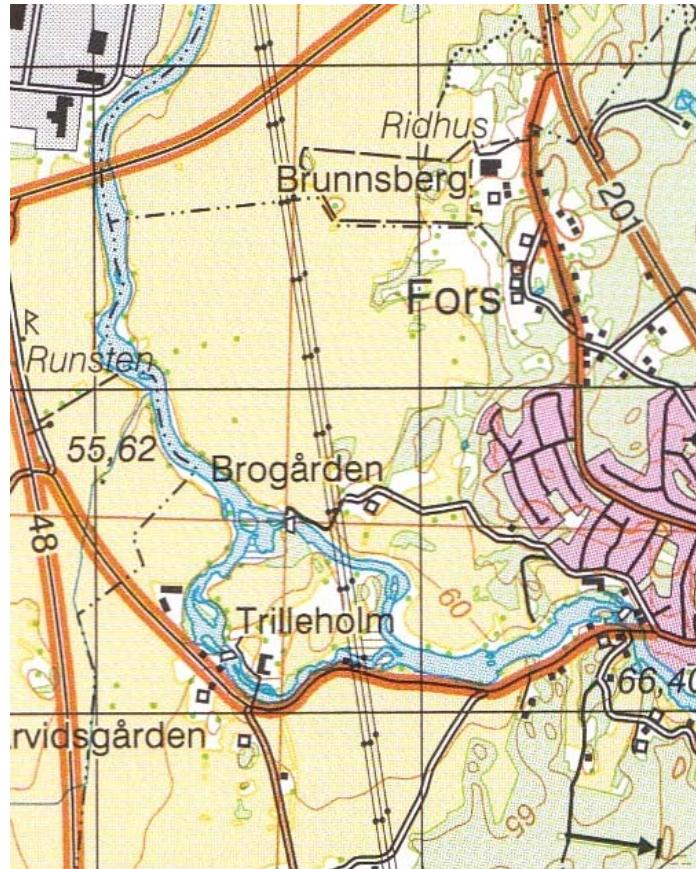
Några år efter det att han upphöjts till greve af Korsholm och Wasa hade han och dottern troligen planer på ett handpappersbruk vid Trilleholm. Möjligen inspirerad av kusinen Gabriel Gustafsson som redan på 1620-talet anlagt ett

pappersbruk vid sitt residens Tyresö, vilket på 1650-talet drevs av sonhustrun, den driftige grevinnan Maria Sofia De la Gardie.

* Enligt fastighetsregistret på Oxenstiernska hemsidan, så ägdes Trilleholm av Catharina Bengtsdotter fram till hennes död 1624. Enligt en källa, Svenska Gods och Gårdar, tillhörde Trilleholm, eller Holmen, i "början av nya tiden" Kronan, men köptes 1641 loss av en Jost Hansson Falkenstierna, men var uppenbarligen i Gabriel Bengtssons dotter Catharinas ägo på 1650-talet. Av samma källa framgår också att Trilleholm 1696 indrogs från Fröken Oxenstierna till Kronan, som påföljande år återköpte godset. Elgenstierna uppger att Fröken Oxenstierna levde ännu 1695 och var då mycket sjuk. Om ovanstående stämmer, vilket vi tror, levde hon trots allt 1697.

Amiralen Greve Gabriel Bengtsson Oxenstiernas vapen
Papper med detta vapen som vattermärke funnet i
Ullervads äldsta kyrkbok från år 1656 samt i
ett pappersark, som förvaras i Riksarkivet.
Amiralens dotter Catharina ägde Trilleholm, där från
omkr år 1655 - omkr 1685 fanns ett bondpappersbruk.
Amiralen ägde från år 1650 Brogården nära intill.

*Lantmäteriets terrängkarta.
Till höger på bilden ans de
västra delarna av den gamla
köpstaden Ullervad.*